

másolatait is) kenyérbélből gyúrta, az Amazonok csatájának nürnbergi változatán kocsonyás emberek füttyögnek egymáson. Tragikus délre-kívánczósághoz nem talált színeket, kihamvadt ecsetje semmit sem árul nobilis hontalanságából. A hősi álomból méltóságteljes, muzeális méretű giccs lett. Ez az, amit némely német esztéta a Goethe-szellem végső, festői megvalósulásának tart.

Sajnos, még csak lineáris művész sem volt. Fiatalabb társa és bizonyos tekintetben sorsosztályosa, a „problematikus“ *Marées* gyászos firnájzs-mártásával legalább szép és kifejező vonalakat öntött le. *Feuerbach* vonalai nem galvanizálják a körülpólyált teret, dehát melyik 19. század-közepi festőről lehet ezt elmondani? A katalogus-bevezetője szerint minden rajza monumentális vázlat. *Beneczur* ebben nagyobb rutinier volt.

*

Futó látogatásra készültem, de megrendülve mentem el a kiállításról és sokáig haboztam, hogy megírjam-e a mondanivalómat. Az ember néha fzlésbeli kötelességnek tartja elhallgatni maradéktalan véleményét akkor, amikor egy nemes indulatú művész a kifejezésért folytatott küzdelmében semmit sem tud eredeti szándékából megvalósítani.

(München, 1929 december.)

Cs. Szabó László,

ÚJ KÖNYV A HÁZASSÁGRÓL.

Bertrand Russell, a mai Anglia legnépszerűbb gondolkozója, új könyvében olyan témához nyúlt, amelyet a hivatalos filozófusok rangjukon alulinnak tartanak és a vele való foglalkozást szépirókra, *Keyserling*ekre és egyéb kétes existenciákra bízzák. Holott ez a probléma filozófiának ösét, a nagy Sokratést is foglalkoztatta már, legalább is a praxisban és azóta is az emberiség ebben a kérdésben inkább rászorul a bölcsesség mestereinek a tanítására, semmint a tér és az idő, és a transzcendentális sematizmus kérdésében . . . B. Russell új könyve ugyanis a házasságról szól, a címe *Marriage and Morals*.

A fehérlelkű angolokat általában könnyű megijeszteni és szeretik is, ha megijeszti őket. Azok a könyvek kelnek el legjobban, amelyekre egyhangúan kimondják, hogy „nasty“, utálatos. De Russell új könyve felülmúlja *Shaw* és *Chesterton* minden intellektuális mumuskodását. Ez a könyv még a kontinentális embert is megijeszti, legalább is arra az időre, amíg az ember olvassa és szellemességének mágiája alatt áll.

Russell, minden forradalmisága és antikonvencionálizmusa dacára, elfogadja azt a napjainkban általánosan hangoztatott és már csaknem *out-of-date*ként ható megállapítást, hogy a házasság intézménye válságban van. Nem teljesíti eredeti, biológiai és szociális rendeltetését és nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a modern ember életét elviselhetetlenné tegye. Tételének illusztrálására az első fejezetekben igen szellemesen vázolja — a legújabb ethnográfiai és történeti kutatások felhasználásával — a házasság és a szerelem históriáját.

Kezdetben vala a „matrilinéális“ rendszer. Ausztráliában még most is élnek népek, melyek nem jöttek rá, hogy a szerelmi aktus és a gyermek megszületése között okozati összefüggés van. Azt tudják, hogy a gyermek az anyja gyermeke, de azt nem, hogy az apjáé is. Az ausztráliai apák mégis szeretik a kis ausztráliai, mert a feleségük gyermeke — de semmiféle apai joguk nincs. A

Keyserling is
kifejezést
Na, mm!

?

?

gyermek gyámja az anyai nagybácsi, tehát az anyai vonalon legközelebb álló férfi. Ezeket az ausztráliai törzseket igen nehéz megtéríteni. Mert a misszionáriusnak, hogy a keresztény vallás legalapvetőbb tanításait megértesse velük, először is „fel kell őket világosítani“. Az ausztráliaiak azonban igen kétkedően veszik tudomásul apa-voltukat. Russell csaknem rousseauias ellágyulással tekint ezekre a boldog őseberekre, akik nem ismerik a patriarchatusból kifejlődött politikai zsarnokságot, nem ismerik a féltékenységet, sem az utódok számára való vagyonszerzés gondjait.

Azután az emberiség felfedezte az apaságot. A patriarchális rendszerek hajnalán megdöbentő nagy élmény lehetett, amikor Ádám apának érezte magát. De a férfinak csakhamar arra is rá kellett jönnie, hogy nemcsak ő képes apa lenni és hogy esetleg tulajdon gyermekének nem ő az apja. Ez a gondolat annál győtrőbb volt, mert hiszen a fiúgyermek (az esetleg idegen) örökölte most már a vagyont és a *patria potestast*, a fiúgyermek a férfi életének folytatása és beteljesedése volt. Most vette kezdetét az a nemi morál, ami mindmáig érvényben van. Megkezdődött a nő domesztikációja, nevelése, drillozása a hűségre, egy sok évezredek processzusa, mely sosem tudott teljesen célt érni, ellentétben pl. a kutya vagy a tehén domesztikációjával. A nőket tervszerűen butaságban és fizikai erőtlenségben tenyésztették, nehogy fellázadhassanak: a legleleményesebb módon igyekeztek beléjük szuggerálni, hogy nekik a szerelem nem okoz örömet, hogy ők hideg jószággal szenvedik a férfi öleléseit. Megkezdődött a szűz-típus, a hideg, megközelíthetetlen nő kultusza, mert feltételezhető volt, hogy a hideg nő a házasságban inkább hűséges marad.

A házasság feladata tehát a patriarchális rendszerben, az antik és a keleti népeknél az, hogy legitim utódokat biztosítson. A következő változás a késő-római korban következett be. Russell a sztoikusok, majd a kereszténység aszketikus magatartását a kor általános szexuális fáradtságával magyarázza. Ez a magyarázat természetesen nagyon kétes értékű. Nem hinném, hogy a kereszténység nagy aszketikus példaadói szexuálisan fáradtak lettek volna, Tertullianus és Szent Ágoston izzó stílusa nem ezt mondja annak, aki a sorok közt tud olvasni. Tény az, hogy a keresztény morál a nemi indulatokat általában bűnösnek nyilvánította és a házasságot, mint levezető csatornát, mint szükséges rosszat szankcionálta azok számára, akik gyöngé lelkűek a szűzi életre. Ettől az időtől kezdve az emberiségre ránehezedik a nemi cselekedetekkel összekapcsolt bűntudat.

A szerelmi élet ilymódon rendkívül nehézzé vált: egyrészt a patriarchális kultúrától örökölt féltékenységszisztéma miatt, mely a családi tűzhely érintetlenségét védelmezte, másrészt a bűntudat belső gátlása miatt. Így keletkezett a középkor végén, az udvari, a romantikus szerelem, melynek lényege a távolság férfi és nő között. A romantikus szerelem, emocionális formagazdagságával, a XIX. század folyamán csaknem kötelezővé vált, az emberek általában szerelemből házasodtak.

A régi, patriarchális-aszketikus-romantikus morál válságát két tényező idézi elő napjainkban: a *kontraceptív*, a fogamzást meggátoló eszközök elterjedése és a vallási eszmék kötő erejének gyengülése. A vallásos nevelés meggyöngülése által a nők rájöttek, hogy a szerelmi élet a számukra éppolyan örömet jelent, mint a férfiak számára és a nők növekvő anyagi függetlensége lassankint megengedhetővé teszi a számukra, hogy éppolyan keressék ezeket az örömeket, mint a férfiak. A *kontracepció* által elveszett a tradicionális morál leg-

főbb fegyelmi eszköze, a teherbeesés szégyene: ma már nincs szükségképen való bűnhődés. A házasságtörés is kevésbé tragikus, amióta az asszonynak nem kell férjét egy idegen gyermekkel megajándékoznia . . .

Russel ezután arról beszél, hogy az ifjú generáció a gyakorlatban már mennyire a szabad szerelem híve; különösen Amerikára hivatkozik, Lindsay bíró híres könyvére és saját megfigyelésére támaszkodva. Úgy gondolja, hogy az amerikai ifjúság egy kicsit túloz, amit nem is lehet csodálni, a hosszú puritánság után. Az amerikai erkölcsök megváltozásáért elsősorban a prohibíció következtében beálló túlságos akoholfogyasztást és az automobilizmus által előidézett roppant mozgásszabadságot okolja. De általában helyesli a dolgot, minthogy a tradicionális morálnak semmiféle kötőerejét nem ismeri el.

Megmarad azonban az utódok problémája. Felszabadulva a régi morál alól, lesz-e kedvük az embereknek annyi gyermeket létrehozni, amennyire szükség van, hogy mozgásban maradjon a Nagy Gépezet? És ha fognak is születni gyermekek, ki fog gondoskodni a felneveletésükről, a *patria potestas* teljes csődje, esetleg a házasság megszűnte után? Russel dogmatikus természetének játszi könnyedségével egész csomó propozícióval lép elő.

A házasságot nem kell megszüntetni, mert nagy veszteség volna, ha megszűnnék az emberi gyöngédségek, jóságnak, türelemnek ez a legfontosabb játszóttere — az emberiség érzelmi élete mérhetetlenül elszegényednék. Ellenben szokjanak le az emberek a féltékenységről. Az asszony biztosítsa férjét, hogy csak tőle fog gyermeket szülni, egyéb szerelmi örömök elébe mindig *kontraceptív* felszereléssel fog járulni . . .

Hogy ez az elgondolás milyen abszurd, arról nem is érdemes beszélni. Leszokni a féltékenységről, ez éppolyan, mintha valaki azt kívánná tőlünk, hogy szokjunk le az irigységről, a hiúságról, az önzésről, szóval, hogy ne legyünk emberek. Russel ezzel a kívánságával nagyon is tradicionalistának mutatkozik. Mert az emberiség nagy prófétái, gondolkozói és morálfilozófusai néhány évezred óta folyton ilyesmiket kívánnak — és az emberiség tisztelettel meghallgatja és haláluk után tisztelettel eltemeti őket. Ez legyen Russel sorsa is — mondaná Shakespeare Antoniusa.

Amellett mindez még nem megoldás. Szerelemtől és féltékenységtől eltekintve, az embereknek egyre kevesebb kedvük van utódokat létrehozni. Talán mert rájönnek, hogy a saját életük nem olyan gyönyörű, hogy érdemes volna folytatásáról gondoskodni. Russel erre is tud orvosságot: az állam jutalmazza meg a gyermeket szülő anyákat, az állam gondoskodik a szegény emberek gyermekeinek a neveléséről, a gyermekágyas anyák táplálásáról. Az állam . . . de hol van az a boldog állam, aki erről gondoskodni tud? és ha a gyermek eltartásáról gondoskodik, miért ne gondoskodik mindjárt a felnőtt eltartásáról is? Vagy csak azért nevelje fel a gyermeket, hogy azután, mint felnőttet kidobja az élet elviselhetetlenségébe?

De a dogmatikus fantáziája itt még nem áll meg. A továbbszaporodásra nem érdemes egyének kasztrálásáról az államnak gondoskodnia kell, amint ezt már meg is teszik Északamerika egyes államai. Általában az államnak kell felügyelnie, hogy annyi gyermek szülessék, amennyire épen szükség van, se több, se kevesebb, és hogy egy államnak mennyi gyermekhez van joga, azt egy internacionális döntőbíróság állapítsa meg.

És így tovább. A doctrinaire ember elgondolása a létezőtől és a lehetőségtől mindig messzebbre lendül és talán éppen azért, mert olyan rendkívül okos ember, egy pillanatig sem jut eszébe, hogy nem az a fontos, ami észszerű, hanem ami van. A létezőnek és főképp a már régtől fogva létezőnek, a tradicionálisnak mindig sokkal nagyobb ereje van, mint a csak elgondoltnak, bármilyen zseniális is az elgondolás. Minden elgondolás, ami többet akar, mint részleteket módosítani, csak papír, csak filozófia.

És éppen ezért kételkedünk Russell valóságlátásában is. A doctrinaire a jelen vizsgálatából indulva el a jövő megismeréséig kíván eljutni. De minthogy gondolkozásának célkitűzése a jövőre irányul, rendszerint hamisan látja a jelent. Russell, mint korunk többi profétikus hajlamú gondolkozója, korunkat rendkívül erkölcsstelen, vagy szabad erkölcsű kornak tartja. De korunk ebben a vonásában is csak épolyan, mint minden más kor, illetőleg profétáink épolyanok, mint a régebbi proféták, a XII. század moralistái már szóról-szóra épügy látták korukat, mint Russell a mienket (igaz, hogy más értékeléssel) és azóta minden kor válságos kor, világ vége és megérett az Antikrisztus eljövételére. És az Antikrisztus nem jön el . . .

Eszembe jut egy jelenet egy másik nagyon szellemes angolnak, Aldous Huxleynek, egyik utolsó regényéből: a „modern“, felszabadult nő panaszkodik, hogy a háború óta a világ elvesztette tengelyét, minden gátlás megszűnt, ő már mindent megpróbált és nincs már előtte semmi új. Dehogyan nincs, — mondja a barátja — vissza fogod állítani az összes gátlásaidat és szigorú mamá leszel!

Eljén | Én is ezt hiszem.
(London.)

Szerb Antal.